THE TEACHINGS OF NEAGOE BASARAB TO HIS SON THEODOSIUS AD USUM DELPHINI LITERARY WORK

Agnes Terezia Erich
Prof. PhD, „Valahia" University of Tîrgoviște

Abstract:The illustrious voivode Neagoe Basarab, among his many cultural concerns, left the posterity a true written policy treaty written to educate the young aspirant to the throne, according to the "Ad Usum Delphini" model, but removing the pejorative connotation of the work being purged. The main theme is that of the Prince who is seen as a human person to whom faith is required in God, righteous judgment, mercy towards the submisses, wisdom, temperance, restraint, gentleness, pure soul. In conclusion is the portrait of the Christian prince in the vision of Neagoe Basarab, a portrait also identified in the sacred texts of mankind, representing a synthesis of the Orthodox culture of time, a corpus of popular and religious culture.

Keywords: Neagoe Basarab, Teachings of Neagoe Basarab, Ad usum Delphini, parenetic literature, humanism

Introducere

Neagoe Basarab, fiu legal al lui Pîrvu Craiovescu, membru al familiei boierilor Craioveşti, ctitori de cultură în Oltenia, a primit ştiinţă de carte slavonească, cunoştinţe de artă militară, fiind crescut în spiritul ideologiei religioase dominante a timpului.Prin legăturile sale diplomatice şi matrimoniale, Neagoe Basarab s-a aflat în strîns contact cu doi mari prelaţi: Nifon, fost patriarh al Constantinopolului, şi Maxim Brancovici, care şi-au pus amprenta asupra dezvoltării sale spirituale ulterioare. Acesta a fost atent la schimbările petrecute în domeniul culturii pe plan european, introducînd la curtea sa fastul şi ceremonialul de la curtea împăraţilor bizantini. În lucrarea de faţă dorim să accentuăm faptul că domnitorul a fost adeptul unui umanism de sinteză, în care cărţile şi spiritualitatea greco-latină se contopesc cu valorile umane autohtone şi cu învăţătura ortodoxă propovăduită de Biserică. Cartea lui Neagoe oferă un model de educaţie completă a „principelui creştin", care să contopească educaţia religios-morală cu instruirea privind actul conducerii şi stăpînirii oamenilor.

Literatura politico-moralizatoare sud- est europeană pînă la Neagoe Basarab

Prin realizarea acestei cărţi de înţelepciune, de sinteză politică şi totodată îndreptar practic, destinată viitorului domn al Ţării Româneşti, Neagoe Basarab urma o tradiţie a sud-estului european, ilustrată prin opere de necontestată autoritate. Cu un secol înaintea voievodului român, împăratul Bizanţului, Manuel al II- lea, redactase *Sfaturi pentru educaţia unui principe* – pentru fiul şi urmaşul său, viitorul Ioan al VIII-lea Paleologul. Cam în acelaşi timp, către anul 1415, cărturarul filosof Georgios Gemistos Plethon alcătuise două relatări despre situaţia din Peloponez incluzînd şi o sumă de considerente de ordin teoretic. Trebuie specificat faptul că gîndirea politică bizantină a fost profund influenţată de vechea gîndire politică grecească aparţinînd lui Isocrate, Platon sau Aristotel, conform căreia un stat (cetate) ideal este acela în care fenomenul politic se identifică cu cel moral. În sufletul omului virtutea poate fi sădită prin educaţie. Aceasta este marea lecţie de gîndire politică pe care

BDD-A30440 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:00 UTC)

Antichitatea o transmite Bizanţului. Însă, opera voievodului Neagoe ar prezenta un interes totuşi limitat dacă s-ar mărgini numai să reia modele din literatura bizantină.

În acest context trebuie amintite şi lucrările: *Sfaturile diaconului Agapet pentru împăratul Justinian*, *Carte de învăţătură pentru fiul său Romanos*, a lui Constantin Porfirogenetul, *Sfaturile împăratului Vasile Macedoneanul pentru fiul său Leon* sau *Învăţăturile lui Vladimir Monomahul către fiii săi, Principele* lui Nicollo Machiavelli sau *Educaţia principelui creştin* a lui Erasmus de Rotterdam, *cu care a fost comparată opera lui Neagoe Basarab.*

Literatura politico-moralizatoare din Europa secolului al XVI –lea reflectă următoarele tendinţe: existenţa unor organizări de viaţă feudală pe baza unor reglementări juridice specifice, tendinţa de concentrare a autorităţii în persoana monarhului, păreri privind puterea exercitată de aceştia şi despre eventuala ei îngrădire, acţiuni de reformă gîndite în baza unor principii moral - politice, şi nu în ultimul rînd ideile doctrinale alcătuite de Jean Bodin (jurist francez, membru al parlamentului din Paris şi profesor de Drept la Toulouse, considerat părintele ştiinţelor politice datorită contribuţiilor sale în dezvoltarea teoriei despre suveranitate), Johanes Althaus (jurist german şi teoretician politic) sau Francisco Suarez (preot iezuit spaniol, filosof şi teolog), care reflectă situaţia politică din Franţa, Germania sau Spania. Ca arie geografică, această literatură acoperă îndeosebi Europa Centrală şi de Vest, unele ţări mediteraneene, iar la răsărit, prin scrierile lui Ivan Semionovici Peresvetov, Rusia.

Principiile politice şi morale ale lui Neagoe aşa cum reies din operă

Concepţia lui Neagoe despre politică este una indisolubil legată de creştinism, izvorîtă din faptul că politica trebuie să fie în primul rînd un act moral (idee tributară concepţiei bizantine, dar inspirată şi din realităţile sociale ale vremii sale). Unul dintre cele mai importante concepte politice este acela că domnitorul este "unsul lui Dumnezeu", reprezentantul Lui pe pămînt. Pentru a susţine această concepţie despre domnia de drept divin, Neagoe recurge la panegiricul lui Constantin cel Mare, modelul domnului creştin, care a fost numit de Eusebiu de Cezareea " episcop al treburilor din afară ale Bisericii" şi "întocmai cu apostolii". **A**ceastă idee a monarhiei de drept divin este inspirată nu numai din dreptul bizantin ci şi din Vechiul Testament, din care Neagoe redă pasaje întinse, mai ales în prima parte a lucrării. Astfel, Domnul este unsul lui Dumnezeu nu alesul oamenilor: *"că nu te-au ales nici te-au unsu oamenii spre domnie, ci Dumnezeu te-au ales şi te-au unsu şi a aceluia plăcere să faci*". De aceea domnul are autoritate deplină asupra oamenilor pe care îi conduce şi nu trebuie să dea socoteală decît lui Dumnezeu. Domnul autocrat este cel care îşi alege boierii şi îşi formează Curtea aşa cum doreşte el şi nu impus de puterea boierilor, fapt dovedit prin comparaţia boierilor cu o grădină: *"Că eu, feţii miei, am o grădină şi această grădină, cu darul şi cu ajutoriul lui Dumnezeu între multele mele osteninţe şi nevoinţe, o am făcut şi o am crescut frumos şi bine"* Puterea asupra boierilor îl obligă însă pe Domn, care trebuie să fie responsabil faţă de aceştia: *"şi am îngrădit cu gard ca cu un zid de piatră şi grădina mea o am apărat ca nu cumva să îndrăznească cineva să intre într- însa şi să strice ceva den ostenelele mele"*. Iar această grijă faţă de boieri este necesară domnului pentru că boierii buni şi capabili asigură acestuia o stăpînire sănătoasă şi benefică: *"şi eu tot subt umbra lor şi a florilor lor m-am răcorit şi ochii miei să răveneau de soare şi de veselia florilor lor"*. În caz că vreun boier ar da dovadă de necredinţă sau ar fi nefolositor, Neagoe sfătuieşte pe viitorul conducător "*să cureţe grădina sa de toate nuielele cele uscate care nu fac rod, însă cu lege şi cu judecată"*. Atitudinea şi stăpînirea domnului asupra supuşilor săi este condiţionată de dreptatea divină şi voievodul va da răspuns înaintea lui Dumnezeu de faptele sale la "Înfricoşătoarea judecată".

Simţul dreptăţii este foarte important pentru viitorul domn, care trebuie să se poarte întotdeauna drept şi nefăţarnic faţă de supuşi: *"judecaţi cu dreptate şi prietenii şi străinii şi*

BDD-A30440 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:00 UTC)

pe cei mari şi pe cei mici, de nimenea să nu vă fie ruşine că judecata a lui Dumnezeu este". De aceea relaţiile dintre el şi boieri se bazează pe responsabilitate, dreptate, dragoste şi milă, astfel încît aceştia din urmă să se ataşeze nu din interes, ci aşa cum precizează Neagoe *"erau bucuroşi pentru mine şi capetele să şi le puie şi sîngele să şi-l verse toţi."*. Neagoe subliniază că acest lucru nu se va întîmpla decît dacă "tocmirea" acestora a fost făcută după meritul lor. Întîlnim aici formulată, pentru prima dată în gîndirea politică românească, ideea potrivit căreia alegerea dregătorilor trebuie să se facă în funcţie de valoarea personală a celui ales, în pofida rangului boieriei. De aceea, este de preferat un sărac capabil decît un boier incapabil: *"Iar pe acei săraci cari se silesc şi să nevoiescu de vă slujăscu, nici pre aceia sa nu-i depărtaţi şi să-i dăzlupiţi de lîngă voi, ci să fie şi ei aproape de feciorii de boiari (...) şi de va fi mai harnicu unul din cei săraci decît unul din feciorii de boiari sau decît o rudă de ale voastre, voi să nu daţi acelora cinstea şi boieria în făţărnicie, ce să o daţi aceluia mai sărac, dacă iaste vrednic şi harnic şi şi-o păzi dregătoria cu cinste. Că mai bun îţi iaste săracul cu cinste decît boiariul cu ocară"*. Toate aceste atitudini sunt, în concepţia politică a lui Neagoe, temeiuri ale unei domnii aşezate şi sigure.

Politica externă dusă de Neagoe Basarab era una prudentă, cel mai bun mijloc de susţinere a acesteia fiind diplomaţia care în timpul domniei sale a avut un succes nemaiîntîlnit. De aceea, Domnul îşi instruieşte fiul în privinţa ceremonialului primirii şi trimiterii solilor. Astfel, aceştia trebuie întîmpinaţi chiar de la intrarea în ţară cu alai, *"cu cinste şi bucate şi băuturi den destul pînă va veni la scaunul cel domnesc"*. După două – trei zile de odihnă la o gazdă, care nu trebuie să fie aproape de Curtea domnească, timp în care sunt trataţi cu o cinste deosebită, solii sunt chemaţi să-şi spună solia lor. Domnul trebuie să ţină minte toate cuvintele solului *"măcar bune, măcar rele, măcar cu blîndeţe, măcar cu mînie"* şi să se poarte rezervat şi echilibrat, nerăspunzînd nici unui cuvînt, căci *"cuvîntul iaste ca vîntul, dacă iase din gură nici într-un chip nu-l mai poţi opri şi măcar de te-ai căi ziua şi noaptea, nimic nu vei folosi"*. A doua zi, după ce domnul, luminat de darul divin, a cugetat la ceea ce trebuie să răspundă solului, să-l ospăteze, arătîndu-i tot fastul curţii domneşti: "*scoate păhară de argint frumoase şi siliţi să aşezaţi toate frumos ca să să mire şi solul de acea podoabă şi rînduială bună, care să nu o fi văzut el la stăpînă – său niciodată, ci să laude pretutindenea ce au văzut şi să povestească*." Viitorul principe trebuie să domine prin capacitatea interioară superioară, forţa sa stînd în raţiunea dreaptă, în puterea de a discerne faptele, în cumpătul pe care-l dovedeşte în acţiuni, cu alte cuvinte în înţelepciunea sa. Pentru prima dată se vorbeşte de democraţie în luarea deciziilor: "*Să luaţi sfat şi de la cei mari şi de la cei ai doilea, şi de la cei mai de jos, că aşa să cade. Să mergi cu dînşii într-un loc de taină şi să sfătuiţi toate sfaturile, şi care vor fi mai bune să le primiţi în inimile voastre, iar care nu vor fi de folos voi le lăsaţi. Şi să nu opreşti pe nimeni să grăiască la sfat zicînd «iată că cuvintele tale nu sunt nici de o treabă, că grăişi nişte cuvinte în zadar. » Ce toate cuvintele, ale tuturor le primeşte a fi bune…*" Astfel, Neagoe a ajuns la concluzia superioară a faptului că supuşii faţă de care domnul manifestă consideraţie îi vor fi credincioşi, punîndu-şi chiar viaţa în slujba acestuia. Se creează şi iluzia unui stat oarecum democratic, mai ales prin elaborarea acelui principiu al meritocraţiei sau prin acordarea şansei boierilor de a fi ascultaţi de către domn în ceea ce priveşte treburile ţării, decizia finală aparţinînd totuşi Domnului.

Din expunerea lapidară a principalelor năzuinţe şi metode care au pecetluit politica externă a lui Neagoe Basarab rezultă, impresionant, că într-o epocă în care războiul era un fapt cotidian, domnul român preconiza pacea. Este demn de reţinut, ca o formă avansată a gîndirii lui Neagoe Basarab, că atunci cînd în Europa apuseană, în special în Veneţia, se punea problema creării ambasadelor permanente, domnul român s-a ridicat hotărît pentru folosirea frecventă, chiar neîntreruptă a solilor şi soliilor.

BDD-A30440 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:00 UTC)

Observăm că în *Învățături*… întîlnim expuse în mod clar şi sistematic concepţia politică şi militară a domnului care a stat la baza politicii Ţării Româneşti faţă de Imperiul Otoman. Principiile politice şi militare ale lui Neagoe sunt strîns împletite, formînd un tot organic perfect valabil pentru o societate în care războiul era ocupaţia de bază atît a clasei dominante cît şi pentru un stat forţat să se apere. Ideile sale nu vizează elaborarea unor tactici care să servească unei expansiuni de tip medieval peste alte popoare, ci sunt menite să apere interesele unui popor ameninţat de forţe disproporţionat de mari ce-i amentinţau libertatea şi fiinţa naţională şi spirituală. Sfaturile de politică militară se referă în primul rînd la lupta împotriva turcilor. Recomandarea stăruitoare este ca viitorul domn să se lase condus de sentimente paşnice iar dacă duşmanul vrea să pornească război asupra ţării şi este mai puternic, voievodul să caute să evite conflictul prin acţiuni diplomatice, să-l împace cu "*cuvinte dulci",* oferindu-i chiar daruri. Pentru a convinge aduce ca argument pilda şoimului înţelept care ştie să evite atacul vulturului lacom: "*Ci numai mă supără mărimea lui cea multă şi astfel nu mă voi bate cu dînsul, pentru că este tare şi puternic, ci mai bine mă voi pleca puţin şi-i voi da din vînatul acesta să mănînce, şi voi fi în pace*". Acest punct de vedere nu presupune umilinţă sau semne de slăbiciune, ci judecata obiectivă a unei situaţii de fapt care se rezumă la un principiu elementar de politică a războiului: nu trebuie, din imprudenţă, să te expui unor pierderi materiale şi umane zadarnice. În cazul în care însă duşmanul nu poate fi înduplecat cu mijloace paşnice, Neagoe îl sfătuieşte pe fiul său să ducă războiul pînă pînă la zdrobirea totală sau la izgonirea invadatorului pentru că "…*mai bună este moartea cu cinste, decît să aveţi numele cu ruşine"*.

Concluzii

Lucrare alcătuită într-o perioadă dificilă, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* constituie o operă complexă, un veritabil document istoric avînd un puternic caracter moralizator. Această operă este una umanistă avînd rădăcinile ancorate în cea mai deplină spiritualiate creştin ortodoxă moştenită pe filiera Imperiului bizantin, dar şi în filosofia renascentistă a timpului său, ce promova un nou sistem de valori.

BIBLIOGRAPHY

1. **Basarab**, Neagoe. *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Bucureşti: Litera Internaţional, 2001.*
2. **Neagoe**, Manole. *Neagoe Basarab*. Bucureşti : Editura Politică, 1971.
3. **Ştefănescu,** Ştefan**.** *Religie şi putere. Ţara Românească la începutul secolului al XVI-lea.* În: "Sfîntul Voievod Neagoe Basarab: 500 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti". Tîrgovişte: Editura Arhiepiscopiei, 2012, p.146-155.
4. **Vergatti**, Radu. *Apropieri şi deosebiri între doi cărturari umanişti: Neagoe Basarab şi Nicolo Machiavelli*. În: "Sfîntul Voievod Neagoe Basarab: 500 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti". Tîrgovişte: Editura Arhiepiscopiei, 2012, p. 100-105.
5. **Zamfirescu**, Dan. *Expresia genială a vechii civilizaţii româneşti*. În: "Istorie şi Cultură", vol. I. Bucureşti: Editura Roza Vînturilor, 2003, p. 153-156.

BDD-A30440 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:00 UTC)